

Sikkeler Işığında Pisidia'da Apollon Propylaios Kültü

The Cult of Apollo Propylaios in Pisidia in the Light of the Coins

Salih O. Akgönül* – Hüseyin Köker**

Öz

Apollon müzikle, sanatla, kehanetle ilişkili olduğu kadar hastalık ve sağlıkla da ilişkili çok yönlü bir tanrıdır ki bu yüzden birçok epithetle anılmaktadır. Bu durum Pisidia Bölgesi için de değişmemekte, tanrı burada da birçok farklı epithetle tapınım görmektedir. Bunlardan bir tanesi de “kapılar önündeki” ya da “kapıların önündeki koruyucu” anlamına gelen ve sağlıkla veya savaşla ilişkilendirilebilecek bir epithet olan “Propylaios”tur. Apollon Propylaios, oklarıyla düşmanları (salgın hastalıkları) şehrin kapılarından uzak tutan bir tanrı olarak anılmaktadır. Tanrının adı ve epitheti, Pisidia Bölgesi kentlerinden Kremna'nın Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkelerinde arka yüz lejanti ile doğrulanmaktadır. Tanrı burada gerilmiş yayı ile sağa doğru hareket halinde ve hareketten dolayı uçan khlamyisi ile betimlenmektedir. Bölgede aynı ikonografiyi sikkeleri üzerinde taşıyan diğer iki kent Apollononia ve Klaudio Seleukeia'dır. Asia Minor'un aslında sayıları çok da olmayan bazı kentlerinde hemen hemen aynı dönemlerde, Kremna sikkelerinden bildiğimiz “Apollon Propylaios” tipinde sikkeler darp edilmiştir. Bu durum, Marcus Aurelius'un Parth Seferi sırasında, MS 165-166 yıllarında ortaya çıkan veba salgınından kurtulmak isteyen insanların Apollon Klaros'a danışmaları sonucu ortaya çıkan kehanetlerle ilişkili görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Apollon Propylaios, Kült, Veba, Kremna, Sikke

Abstract

Apollo is a multifaceted deity associated with music, art, prophecy, as well as disease and health, which is why he has many epithets. In Pisidia, the god is worshipped with various epithets, including 'Propylaios', meaning 'before the gates' or 'guardian before the gates', which is associated with health or external threats such as war. Apollo Propylaios is remembered as a deity who keeps enemies (epidemics) away from the city gates with his arrows. The name and title of the deity are verified by the reverse legend on the Roman Provincial coins of Kremna, a city in Pisidia. The deity is portrayed with his bow extended and moving towards the right, with khlamys flying due to the motion. Two other cities in the region, Apollononia and Klaudio Seleukeia, also feature the same iconography on their coins. In a few cities in Asia Minor, a small number of coins of the 'Apollon Propylaios' type were minted during the same period as those found in Kremna. This situation appears to be linked to prophecies that arose from consultations with people seeking to combat the plague epidemic that emerged during Marcus Aurelius' Parthian Expedition in 165-166 AD at Apollo Klaros.

Key Words: Pisidia, Apollon Propylaios, Cult, Plague, Kremna, Coin

* Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Isparta.

ORCID: 0000-0003-2901-1849cc | akgonuls@gmail.com

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Isparta.

ORCID: 0000-0003-0784-505X | huseyinkoker@gmail.com

Bu makale “Kremna Tarihi ve Sikkeleri” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Hellen Panteonu'nda yer alan ve birçok farklı epithet ile anılan Apollon (Hom., *Il.* I.9, 14, 147, 370, 438, 479; III.103, 121; IX.404; XV.253; XVI.94, 514, 711; XVII.585; XXI.461, 478; Hom., *Od.*III. 279; IX. 200; Hes., *Theog.* 771) Anadolu'da yaygın bir kulte sahiptir ve tapınım gördüğü bölgeye/kente göre farklı rollere ve buna bağlı olarak da farklı sıfatlarla anılmaktadır¹. Makalenin konusunu tanrının oklarıyla düşmanları (salgın hastalıkları) uzak tutan özelliği ile ön plana çıkan sıfatlarından "Apollon Propylaios" oluşturmaktadır. Apollon Propylaios, "kapılar önündeki"², "kapılar önündeki koruyucu"³ ya da "kapıların koruyucusu"⁴ olarak tanımlanmaktadır⁵. Pisidia'daki Roma koloni kentlerinden birisi olan Kremna'da tanrının adı ve epitheti, Marcus Aurelius Dönemi'nden itibaren basılan sikkelerinin arka yüz lejantları aracılığıyla doğrulanmaktadır. Tanrı sikkeler üzerinde gerilmiş yayı ile sağa doğru hareket halinde ve hareketten dolayı uçuşan khlamysi ile betimlenmektedir⁶. Makale de Kremna'nın bu sikkelerinden yola çıkarak, Asia Minor kentlerinde aynı ikonografide ve hemen hemen aynı dönemlerde darp edilen sikkeler incelenerek, bu tipi kullanmalarının nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Apollon Propylaios'a ait günümüze ulaşmış bir heykel bulunmaması dolayısıyla bu heykel tipine ait bir ad da yoktur⁷. Tanrının bu ikonografide betimlendiği en eski obje MS 1. yüzyıla tarihlendirilen bir yüzük taşıdır⁸. Ancak Apollon Propylaios sadece bu şekilde mi tasvir edilmekteydi sorusu halen daha cevaplandırılmayı beklemektedir.

Propylaios⁹ (προπύλαιος) olarak nitelendirilen tanrının antropofornik olarak şehir kapılarının önünde temsil edildiği önerilmekle birlikte, genellikle oklarıyla salgın hastalıkları şehir kapılarından uzakta tutan bir tanrı olarak anılmaktadır ki ayrıca tanrı bu sıfatla, kâhin yönlerinden biriyle "bir okçu gibi uzaktan koruyabilen" özelliğiyle ilişki içinde olduğu düşünülmektedir¹⁰. Bu bağlamda, tanrının söz konusu bu özelliklerine işaret eden ve MS 165 yılındaki salgın ile ilişkili Apollon Klaros kehanetlerine de değinmek yerinde olacaktır. İmparator Marcus Aurelius Dönemi'nde (MS 161-180) vuku bulan bu salgın (veba)¹¹ nedeniyle birçok kent çare aramak için Apollon Klaros'a heyetler göndermişlerdir¹². Kehanetler içerisinde vebayla mücadele edebilmek için Apollon Propylaios ile ilişkili olabilecek yanıtlar bulunmaktadır. Phrygia'daki Hierapolis'te bu durumla ilgili bir kehanette¹³, şehrin kapıları önünde Apollon Klaros

¹ Apollon hakkında antik ve modern kaynaklar ile geniş bilgi için bkz. RE II.1, 1-111; LIMC II.1, 183-326; DNP I, 863-68; Larson 2007, 87-88; Farnell 2010, 98-252. Anadolu'da Apollon kültüyle ilgili olarak bkz. Taşlıkloğlu 1963; Gürdal 2007.

² Ramsay 1897, 356.

³ Ramsay 1897, 374.

⁴ LIMC II. 1, 400, no.225.

⁵ Labarre, Propylaios'un bir *epiklêsis* mi olduğunu bununla birlikte bu sıfatın tanrının işlevine mi yoksa bir yere mi işaret ettiği sorusuna Aristophanes'in bir dizesinden yola çıkarak Propylaios'un, Apollon'un başka bir epitheti olan Agueius'un, mekânın, girişin koruyucusu olarak işlevine karşılık geldiğini belirtmektedir (Labarre 2007, 289).

⁶ LIMC II. 1, 198, no.76.

⁷ Filges 2015, 146.

⁸ LIMC II. 1, 400, no.227.

⁹ Propylaios sadece Apollon ile ilişkili bir *epiklêsis* değildir ki Hermes, Poseidon, Herakles için de kullanıldığı bilinmektedir (RE XXVIII.1, 835-836). Birden fazla tanrının aynı *epiklêsis*inin olması, bu tanrıların birbiri yerine geçebilecekleri anlamına gelmemektedir (Pironti 2021, 578).

¹⁰ Zografou 2010, 132.

¹¹ MS 165 yılında yaşanan bu salgının/vebanın boyutu ve imparatorluk üzerinde etkileri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Gilliam 1961.

¹² Apollon Klaros tapınağına birçok konuda hem bireysel hem de bir kenti temsil etmek üzere heyet olarak başvuru yapılabiliyordu. Söz konusu başvurular ve başvuran kentler hakkında detaylı bilgi için bkz. Akar - Tanrıver 2009, 453-463.

¹³ Kehanet yaklaşık MS 166-215 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Parke 1985, 153-154).

için kutsal alanlar oluşturulması ve salgın ile mücadele etmesi için yayını geren Apollon heykeli dikmeleri önerilmektedir¹⁴. Salgın hastalıktan kurtulmak için Klarios'a danışan bir başka kent olan Kaisareia Troketta'da bulunan kehanette¹⁵ ovanın ortasında bir elinde yay tutan Apollon heykeli dikilmesi yönündedir¹⁶. Vebadan mustarip ve Klarios'tan yardım bekleyen diğer bir kent olan Kallipolis'te bulunan kehanette¹⁷ de şehir kapısının önüne ok atan Apollon heykeli dikilmesi uygun görülmüştür¹⁸. Görüldüğü gibi söz konusu kehanetlerin ortak noktasını, salgın hastalıktan kurtulmanın çaresi olarak şehir kapılarının önüne yayını geren, yay tutan veya ok atan bir Apollon heykeli dikilmesi gerekliliği oluşturmaktadır¹⁹.

Diğer Bölge Kentlerinin Sikkeleri Üzerindeki Apollon Propylaios Betimleri

Pisidia Bölgesi kentlerinin sikkeleri üzerindeki Apollon Propylaios betimlerini incelemeden önce Apollon Propylaios betiminin kullanıldığı diğer bölge kent sikkelerine de bir göz atmak hem kültün yayılımı hem de ikonografisini anlamak için yararlı olacaktır. Buna göre, az sayıdaki kentin sikkelerinin arka yüzlerinde, Apollon Propylaios'un yukarıda aktarılan kehanetleri hatırlatacak şekilde, kimi zaman ikonografik olarak bazı küçük farklılıklar olsa da genellikle ayakta ve çıplak olduğu halde sağa dönük ve elinde gerilmiş yayı ile oku fırlatmaya hazır bir pozisyonda betimlendiği görülmektedir.

Apollon Propylaios Thrakia Bölgesi kentlerinden birisi olan Hadrianopolis'de Antoninus Pius²⁰, Marcus Aurelius (Caesar)²¹, Commodus²² ve III. Gordianus²³ adlarına basılan sikkelerin arka yüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Tanrı, Antoninus Pius sikkelerinde ayakta, sağa doğru, başı hafif öne eğik ve yayını ileri doğru tutmaktayken (Fig. 2), Marcus Aurelius, Commodus ve III. Gordianus sikkelerinde aynı ikonografide ancak khlamys ile betimlenmektedir (Fig. 3).

Lydia Bölgesi kentlerinden Philadelphia'nın yaklaşık MS 138-192 yılları arasında tarihlenen pseudo-otonom sikkelerinin arka yüzünde de Apollon, başında şua tacı ile karşıya doğru bakmakta, çıplak, sağa doğru ve okunu fırlatmak üzere betimlenmiştir²⁴ (Fig. 4).

¹⁴ Akar – Tanrıver 2009, 484–487, K4. (“...Ayrıca bütün şehir kapılarının etrafını, sanki uzaktan salgını vuruyormuş gibi hastalıkları yok eden yayıyla donanmış Phoibos Klarios'un kutsal bir heykeli için kutsayın...”).

¹⁵ Kehanet yaklaşık MS 166-215 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Parke 1985, 150–151).

¹⁶ Akar – Tanrıver 2009, 489–492, K8. (“...Bunun için derhal ovanın ortasında bir elinde (bir yay tutan) Phoibos'un (heykelinin) dikilmesini mutlaka sağlayın...”).

¹⁷ Kehanet yaklaşık MS 166–215 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Parke 1985, 152).

¹⁸ Akar – Tanrıver 2009, 492–495, K9. (“...ve bunun yanı sıra, insanlar için bela olan salgını kovacak olan yayını taşıyan Phoibos'u (bir heykeli) dikin...”).

¹⁹ Labarre 2007, 294'te propylaios epithetinin koruyucu işlevine atıfta bulunulduğunu ve külte ait yapıların ya da heykellerin konumu hakkında bir fikir veremeyeceği ileri sürülmektedir. Ayrıca, Kallipolis'te elinde ok ve yay tutan Apollon heykelinin kapının önünde değil daha ziyade bir kapı girişinde bulunması ya da Thasos'ta Athena Propylaia'ya adanmış bir sunağın surun kapılarından birinde değil, agoranın yakınındaki bir geçitte bulunmasını aktararak, bu epithetle ilişkili sadece girişlerde olmayan heykellerin, sunakların ya da kutsal alanların konumu hakkında ayırım yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

²⁰ RPC IV.1, 2488 (temporary).

²¹ RPC IV.1, 3914 (temporary).

²² RPC IV.1, 10551 (temporary); RPC IV.1, 1996 (temporary); RPC IV.1, 10694 (temporary); RPC IV.1, 10537 (temporary).

²³ RPC VII.2, 672.

²⁴ RPC IV.2, 2852 (temporary).

Phrygia Bölgesi kentlerinden Eumenia'daki Apollon Propylaios kültüne ilişkin kanıtları adak yazıtları ve sikkeler oluşturmaktadır²⁵. Söz konusu yazıtlarda Propylaios epitheti yanında tanrının sembolü olarak labrys görülmektedir.²⁶ Aynı sembol kentin Hellenistik Dönem sikkelerinde tek başına betimlenirken²⁷ Roma İmparatorluk Dönemi'nde hem tek başına²⁸ hem de Apollon ile karşımıza çıkmaktadır²⁹. Apollon Propylaios, Eumenia sikkelerinde dört farklı tipte betimlenmiştir. İlkinde Apollon ayakta, sağ elinde kuzgun tutarken, sol eliyle omzuna yasladığı labrys ve kylamisi ile³⁰ (Fig. 5); ikincisinde tanrı, kısa pelerini ile atının üzerinde iken ileri uzattığı sol elinde dal, sağ omzunda labrys taşırken³¹ (Fig. 6); üçüncüsünde, ilkinden farklı olarak, sağ elinde dal tutarken, arkasında üzerinde kuzgun bulunan tripodaya yaslanırken³² (Fig. 7) ve dördüncüsünde ise ilkinden farklı olarak pelerinlidir ve sağ elinde tuttuğu phiale ile önünde bulunan sunağa sunu yaparken betimlenmiştir³³ (Fig. 8). Kentin baş tanrısı olan Apollon Propylaios'un labrys taşıması karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkarken, bu betim Hellen tanrısının ikonografik olarak yerli bir tanrıyla senkretize (kaynaştığını) olduğunu göstermektedir³⁴. Ramsay, Eumenia'daki Apollon Propylaios'un bir Hellen tanrısı olmadığını, Men Askaenos ile özdeşleşmiş atlı bir tanrı olduğunu ileri sürmüştür³⁵. Labarre, bu yorumun reddedilmesi gerektiğini belirterek, Apollon Propylaios kültürünün kesinlikle II. Attalos yönetimindeki Pergamon kolonisinin kuruluşu sırasında ortaya çıktığını belirtmektedir³⁶.

Pamphylia Bölgesi kentlerinden Attaleia'nın MS 2. yüzyıla tarihlendirilen ve ön yüzünde Poseidon başı bulunan pseudo-otonom serinin arka yüzünde betimlenen Apollon³⁷, Kremna sikkeleri ile benzer tipi taşıması nedeniyle Propylaios olarak tanımlanmıştır³⁸ (Fig. 9).

Lykia Bölgesi kentlerinden Myra'da III. Gordianus³⁹ adına basılan sikkelerin arka yüzünde tanrı, parapetli bir kaide üzerinde yükselen ve her iki yanında birer defne dalı ile çevrelenmiş korinth başlığının üzerinde, ayakta, çıplak, okunu fırlatmak üzere, sağa

²⁵ Labarre 2007, 283–284.; Ünal 2014, 72–75.

²⁶ Taşlıkloğlu 1963, 155.

²⁷ Ünal 2014, 93–94 (Seri 1); SNG Tübingen 4, 4010; Ünal 2014, 99 (Seri 6); SNG Tübingen 4, 4008.

²⁸ Ünal 2014, 135 (Seri 17); RPC I, 3150.

²⁹ Ünal 2014, 73, 94. Ünal, Augustus dönemi sikkeleri üzerinde betimlenen tripodun da Apollon Propylaios ile ilişkili olabileceğini önermektedir (Ünal 2014, 131, seri 10; RPC I, 3142).

³⁰ Bu tipte basılan Nero sikkeleri için bkz. Ünal 2014, 131 (seri 16); RPC I, 3149; Domitianus sikkeleri için bkz. Ünal 2014, 137 (seri 20); RPC II, 1386; Pseudo-otonom sikkeler için bkz. Ünal 2014, 148 (Seri 55); RPC IV.2, 11575 (temporary).

³¹ Bu tipte basılan Domitianus sikkeleri için bkz. Ünal 2014, 137 (Seri 21); RPC II, 1387; Hadrianus sikkeleri için bkz. RPC III, 2577; M. Aurelius sikkeleri için bkz. Ünal 2014, 141 (Seri 32); RPC IV.2, 1992 (temporary); Pseudo-otonom (MS 3. yüzyıl) sikkeler için bkz. Ünal 2014, 148 (Seri 54); RPC VIII, unassigned; ID 20609; Geta adına basılan sikkelerde de atlı olan ikonografisine ek olarak başında şua tacı ile betimlenmiştir, bkz. Ünal 2014, 142 (Seri 38).

³² Bu tipte basılan M. Aurelius sikkeleri için bkz. Ünal 2014, 141 (Seri 34); RPC IV.2, 1697 (temporary).

³³ Bu tipte basılan Pseudo-otonom sikkeler için bkz. Ünal 2014, 149 (Seri 59); RPC IV.2, 9982 (temporary).

³⁴ Parker 2023, 47, 192.

³⁵ Ramsay 1895, 356.

³⁶ Labarre 2007, 295.

³⁷ BMC Lycia, 111, no.11 (İmparatorluk Dönemi); Baydur 1975, 39–40, 58–59 no.135–141 (Antoninler Dönemi); SNG France 3, 228 (MÖ 2.-1. yüzyıl).

³⁸ Baydur 1976, 62; Bir diğer Pamphylia kenti Side'nin Gallienus Dönemi (253-268) bir sikke serisinin arka yüzünde şematik bir kent kapısının içerisinde Apollon Sidetes betimlenmiştir (RPC X, unassigned ID 62620). Şener, buradaki sikke ikonografisinden yola çıkarak tanrının kentte kapı koruyucu "theos propylaios" olarak da onurlandırılmış olabileceğini ileri sürmektedir (Şener 2022, 381–82). Ayrıca bkz. Nollé 1993, 113; Alanyalı 2005, 90.

³⁹ RPC VII.2, 2240 (temporary).

doğru betimlenmiştir (Fig. 10). Tanrı *Roman Provincial Coins* yazarları tarafından Apollon Propylaios olarak tanımlanmaktadır. Ancak Tek, tanrıyı Myra’da bulunan güçlü bir Apollon kültüründen yola çıkarak “Apollon Surios” olarak tanımlamaktadır⁴⁰. Diğer bir Lykia kenti olan Patara’da da yine III. Gordinaus⁴¹ adına basılan sikkelerden bir serinin arka yüzünde khlamys ile betimlenen Apollon ise Propylaios olarak tanımlanmaktadır (Fig. 11).

Pisidia Bölgesi Kentlerinin Sikkeleri Üzerindeki Apollon Propylaios Betimleri

Pisidia Bölgesi’nde Apollon birçok farklı epithetle tapınım görmektedir⁴². Seleukos hanedanının resmi tanrısı olan Apollon’un, bölgenin kontrol edilmesi politikalarının bir sonucu olarak Pisidia’da yaygınlaştığı düşünülmektedir⁴³. Buna bağlı olarak bölgedeki Seleukos kolonizasyonunun sonucu olarak Mordiaion kentinin ismi, hanedanlığın koruyucu tanrısına ithafen Apollonia olarak değiştirilmiştir⁴⁴. Bununla birlikte, Pisidia’daki Apollon kültürünün yerli bir kökeni olduğunu bilinmektedir⁴⁵. Bölgede Apollon Propylaios ile ilişkili betimler MS 2. yüzyılda Apollonia, Kremna ve Klaudio Seleukeia (Sidera) sikkelerinde karşımıza çıkmaktadır (Fig. 1). Aşağıda görüleceği üzere, ikonografik olarak küçük farklılıklar olsa da söz konusu betimlerin tümünde tanrı ayakta ve çıplak olduğu halde sağa dönük, elinde gerilmiş yayı ile ok atarken betimlenmiştir.

Apollonia Mordiaeum kentinde, Marcus Aurelius ve Lucius Verus’un ortak imparatorluğu döneminde Lucius Verus’un eşi Lucilla adına basılan ve yaklaşık olarak MS 163-169 yıllarına tarihlenen sikkelerin arka yüzünde karşımıza çıkan⁴⁶ tanrı, ayakta ve çıplak olarak sağa dönük, omzunda sadağı, elinde gerilmiş yay ile ok atarken ve ayaklarında bot ile betimlenmiştir (Fig. 12).

Kremna, bölgede Apollon Propylaios betimini en sık kullanan kenttir⁴⁷. Kent sikkeleri üzerinde Apollon Propylaios, Apollonia’dan kısa bir süre sonra yine Marcus Aurelius Dönemi’nde, bu kez Commodus (Caesar olarak) adına basılan ve MS 175-177 yıllarına tarihlenen sikkelerinde kullanılmaya başlamıştır⁴⁸. Tanrının betimi on üç farklı imparator/impatoriçe adına basılan sikkelerde görülmektedir (Fig. 1). Bu durum Apollon Propylaios’un bir Roma kolonisi olan Kremna’nın baş tanrısı durumunda

⁴⁰ Tek 2001, 239–240.

⁴¹ RPC VII.2, 2182 (temporary).

⁴² Pisidia Bölgesi’nde Apollon kültürü ve özellikleri için bkz. Karayaka 2007, 75-86; Talloen 2015, 97–98, 181.

⁴³ Waelkans 1999, 209; Talloen 2015, 97.

⁴⁴ Cohen 1995, 286–289; Talloen 2015, 97.

⁴⁵ Talloen 2015, 63–64; 98. Pisidia Bölgesi’nde Apollon Klarios kültürü için ayrıca bkz. Karayaka 2007, 77–79; Talloen 2015, 181–183.

⁴⁶ RPC IV.3, 7733 (temporary).

⁴⁷ Kremna’da Apollon Propylaios kültürüne ilişkin, sikkeler üzerindeki betimler dışında, şimdiye kadar herhangi bir arkeolojik veri ele geçmemiştir. 1885 yılında kentte araştırma yapan Lanckoroński, Apollon Propylaios’u adından dolayı kent kapısının yakınlarında aramak gerektiğini öne sürmüş ve şehrin batı kapısı önündeki “U” olarak adlandırdıkları kilisenin güneyinde bulunan yapı kalıntılarını konumu ve boyutları nedeniyle tapınak olarak adlandırmışlardır ki ayrıca yapının bir tapınak ve özellikle Apollon Propylaios’a adanmış bir tapınak olduğunu gösteren herhangi bir veri olmadığını da belirtmişlerdir (Lanckoroński 2015, 170). Mitchell burada sözü edilen kiliseyi “Kilise B” olarak tanımlamış ve buna ek olarak da burada ki tapınak olabileceği düşünülen yapının varlığına ilişkin izlerin görülebildiğini, belki de buranın kentin sikkeleri üzerinde görülen Apollon Propylaios’a adanmış bir tapınak olarak tanımlanabileceğini belirtse de yapının niteliği hakkında yorum yapılabilecek yeterli verinin bulunmadığını aktarmaktadır (Mitchell 1995, 224).

⁴⁸ RPC IV.3, 7795 (temporary).

olduğunun açık bir göstergesidir⁴⁹. Tanrı Kremna sikkelerinde, ayakta ve çıplak olduğu halde sağa dönük, saçları başın arkasında toplanmış (topuz) halde, uçuşan khlamysi⁵⁰ ve uzun botlarıyla, elinde gerilmiş yayı ile ok atarken betimlenmiştir (Fig. 13-25). Bu betimlerin dışında Septimius Severus⁵¹ adına basılan bazı serilerde tanrının ayakları hizasında, sikke pulunun solunda hilal ve sağında da yıldız motiflerine, Trebonianus Gallus⁵² adına basılan bazı serilerdeyse sadece sağda, yıldız motifine yer verilmiştir (Fig. 26-27). Öte yandan, Kremna sikkelerinde dikkat çekici olan durum tanrının epithetinin lejantta belirtilmesidir ki bu durum kente özgüdür. Buna göre, sikkeler üzerinde tanrının adı ve epitheti Geta, Elagabalus, Maximus, Hostilianus ve I. Valerianus sikkelerinde “PROP”, II. Philippus sikkelerinde “APOL PROPVL”, Caracalla ve I. Valerianus sikkelerinde “APOLLINI PROPVL”, Commodus ve Septimius Severus sikkelerinde “APOLLINI PROPVLAE” ve Aurelianus sikkelerinde APOLLINI biçiminde görülmektedir.

Klaudio Seleukeia (Sidera) sikkelerinde tanrı Severus Aleksander⁵³, III. Gordianus⁵⁴ ve karısı Tranquillina⁵⁵ adına basılan sikkelerde arka yüz tipi olarak görülmektedir ki bu betimler ikonografik olarak Kremna sikkeleriyle benzerdir: Tanrı ayakta ve çıplak olduğu halde sağa dönük, elinde gerilmiş yayı ile ok atarken betimlenmiştir (Fig. 28-30). Bu nedenle de tanrının epithetini belirten herhangi bir epigrafik kaynak olmasa da tanrı Apollon Propylaios olarak tanımlanmıştır⁵⁶.

Pisidia Bölgesi'nde, yukarıda sözü edilen sikkeler dışında, Apollon Propylaios kültüne ilişkin herhangi bir arkeolojik buluntu veya kent kapıları önünde Apollon'a ait bir tapınak, yapı veya kutsal alanın varlığı en azından günümüz için kesin değildir⁵⁷ ki Labarre'in Propylaios epithetinin tanrının kültürünün konumundan ziyade kapıların koruyucusu olarak işlevine atıfta bulunulduğu⁵⁸ iddiası düşünüldüğünde en azından kent kapıları dışında bir yapı olmaması da normal karşılanmalıdır. Ancak, Sagalassos'da Yukarı Agora'da bulunan ve MS 1. yüzyıla tarihlendirilen bir yüzük taşı kesin olmamakla birlikte tanrı ile ilişkilendirilmektedir⁵⁹. Söz konusu yüzük taşının üzerinde yay ve ok betimleri yer almaktadır ki bunların büyük olasılıkla hastalıklara karşı koruyan Apollon Propylaios'un silahlarını temsil ettiği düşünülmektedir⁶⁰. Görüldüğü gibi tanrının kültüne ilişkin en belirgin belgeleri sikkeler oluşturmaktadır. Bu noktada, Melli'de (Kocaaliler) ele geçen bir yazıttan da söz etmek yerinde olacaktır. Yazıt, Apollon Klarios kehaneti doğrultusunda olasılıkla aynı tanrının bir heykelinin dikildiğine işaret eden bir

⁴⁹ Sallet 1885, 364; Wenrich 1913, 69-71.

⁵⁰ Commodus sikkeleri için bkz. RPC IV.3, 7795 (temporary); Septimius Severus sikkeleri için bkz. Aulock 1979, 1152-1153; Caracalla sikkeleri için bkz. Aulock 1979, 1196-1197; Geta sikkeleri için bkz. Aulock 1979, 1275-1296; Elagabalus sikkeleri için bkz. RPC VI, 5925 (temporary); Maximus (Caesar) sikkeleri için bkz. RPC VI, 5932 (temporary); Tranquillina (III. Gordianus'un karısı) sikkeleri için bkz. RPC VII.2, 2448; II. Philippus sikkeleri için bkz. RPC VIII, 20910 (unassigned; ID); Hostilianus sikkeleri için bkz. RPC IX, 979; Trebonianus Gallus sikkeleri için bkz. RPC IX, 981; I. Valerianus sikkeleri için bkz. RPC X, 63419 (unassigned; ID) ve 63421 (unassigned ID); Gallienus sikkeleri için bkz. RPC X, 63425 (unassigned ID), 63427 (unassigned ID), 84527-84528 (unassigned; ID); Aurelianus sikkeleri için bkz. RPC X 63441 (unassigned ID).

⁵¹ Aulock 1979, 1144-1145; BNF 1982.105.

⁵² RPC IX, 982.

⁵³ RPC VI, 5828 (temporary).

⁵⁴ RPC VII.2, 2416 (temporary); RPC VII.2, 2422 (temporay).

⁵⁵ RPC VII.2, 2427 (temporary).

⁵⁶ BMC Lycia, cix; Karayaka 2007, 83.

⁵⁷ Talloen 2015, 109.

⁵⁸ Labarre 2007, 294.

⁵⁹ Talloen 2015, 324.

⁶⁰ Talloen 2015, 324 ve 341-342. Talloen insanların bu tür objeleri hastalıklardan ve kötülüklerden korunmak için kullandıklarını belirtmektedir.

heykel kaidesi üzerindeki yer almaktadır⁶¹. Söz konusu yazıt ve Kremna'nın Apollon Propylaios betimli sikkelerinin Marcus Aurelius Dönemi'nde ortaya çıkması da MS 165 yılında vuku bulan veba salgınıyla ilişkilendirilmektedir⁶². Yukarıda da sözü edilen ve salgın hastalıklardan korunmak için tanrının ok atan bir heykelinin dikilmesinin salık verildiği Apollon Klarios kehanetleri de göz önüne alındığında sikkeler üzerindeki tanrının betimlerinin orijinal heykelleri temsil ettiği düşünülebilir. Bu bağlamda Wenrich, Kremna sikkeleri üzerinde görülen Apollon'un aşağıya, okunu hedef aldığı yöne doğru bakmasından ve tanrının bu duruşundan yola çıkarak, sikkenin üzerindeki tipin orijinalinde hafifçe yükseltilmiş bir kaide üzerinde durduğunun düşünülebileceğini ve böylece tanrının British Museum'daki Paramythia bronzundaki motife benzer bir şekilde, aşağıdan gelen bir düşmana nişan aldığını belirtmektedir⁶³. Ancak, tanrı tüm sikkelerde değil sadece Commodus ve Tranquillina adına basılan örneklerde aşağıya doğru bakmaktadır (Fig. 14, 19). Öte yandan, Filges, yine Kremna kenti için aynı ikonografide bir heykelin kente dikilmiş olabileceğini düşünmektedir⁶⁴.

Sonuç

Sikke betimleri incelendiğinde Apollon Propylaios kültünün yayılım alanı Thrakia, Lydia, Phrygia, Pamphylia, Lykia ve Pisidia bölgelerini kapsamaktadır. Numismatik verilere bakıldığında kültün Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle MS 2. yüzyılda yoğun olarak varlığını gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte eldeki veriler, Eumeneia veya Pisidia'da olduğu gibi, kültün varlığını Hellenistik Dönem'e kadar götürürken, diğer yandan kültün yerel kökenlerine de işaret etmektedir.

Apollon Propylaios betimli sikkelerin Pisidia Bölgesi'nde ilk kez Marcus Aurelius Dönemi'nde, Apollonia ve Kremna darplarında görülmesi, bu durumun MS 165 yılında başlayan ve Commodus Dönemi'ne kadar devam ettiği bilinen veba salgınıyla ilişkilendirmek, tanrının kehanetlerde tasvir edilen tipi de göz önüne alındığında yanlış olmayacaktır. Benzer bir durum Attaleia ve Philadelphia kentleri için de geçerli olabilir, ki Philadelphia sikkelerinde tanrı tam da kehanetlerin önerdiği, Apollon Phoibos'a işaret eder gibi şu tacı ile betimlenmiştir⁶⁵. Wenrich, Hadrianopolis'in Marcus Aurelius adına basılan sikkelerinde Apollon'un bu tipte betimlenmesinin Kallipolis kehaneti ile ilişkilendirmektedir⁶⁶. Ancak, Gilliam'ın da daha önce dikkat çektiği gibi bu sikkeler Marcus Aurelius'un Caesar olduğu dönemde basılmışlardır⁶⁷. Ayrıca Hadrianapolis'te Apollon Propylaios betimli sikkelerin Antoninus Pius Dönemi'nden itibaren basıldığını yukarıda belirtmiştik. Unutulmamalı ki Apollon Propylaios'un görevi ister düşman ister hastalık olsun, kenti dışardan gelecek tehlikelere karşı savunmaktır⁶⁸. Bu durumda da kentler kendini tehdit altında gördüğü herhangi bir durumda tanrının heykellerini dikmiş ya da sikkeler üzerinde ona yer vermiş olabilir. Bu bağlamda Patara ve Kaludio Seleukeia'nın Apollon Propylaios betimli sikkelerinin III. Gordianus Dönemi'nde görülmesi, imparatorun doğu seferi ile ilişkili olabileceğini düşündürebilir, ki bu kentlere

⁶¹ Mitchell 2003, 151 no.13; Labarre 2007, 290–291.

⁶² Talloen 2015, 182.

⁶³ Wenrich 1913, 69–71.

⁶⁴ Filges 2015, 146.

⁶⁵ Eğer bu durum doğruysa, söz konusu iki kentin Apollon Propylaios tipini taşıyan pseudo-otonom serilerinin basımlarının başlangıcı için de bu tarih önerilebilir. Söz konusu sikkeler için bkz. yukarıda dn. 23 ve 36.

⁶⁶ Wenrich 1913, 70.

⁶⁷ Gilliam 1961, 243, dp. 66.

⁶⁸ Labarre 2007, 290.

sikkelerinde Commodus döneminden sonra sadece III. Gordinaus döneminde Apollon Propylaios'u betimleyen Hadrianopolis'i de ekleyebiliriz. Son olarak, yukarıda da değinildiği gibi, Apollon Klarios kehanetlerinde çare olarak kentlerin girişlerine Apollon Phoibos heykellerinin dikilmesi önerilmektedir., ki bu nedenle burada anılmayan diğer bölge ve kentlerde tanrının vebayla ilişkili olarak Phoibos sıfatıyla anılmış ve tapınım görmüş olabileceğini de belirtmek gerekmektedir.

FIGÜR LİSTESİ

- Fig.1. Pisidia Bölgesi Apollon Propylaios betimli sikkelerin kentlere ve imparator/imparatoriçelere göre dağılımı.
- Fig. 2. Hadrianopolis, Antoninus Pius: RPC IV.1, 3914 (temporary).
- Fig. 3. Hadrianopolis, Marcus Aurelius: RPC IV.1, 10551 (temporary).
- Fig. 4. Philadelphia, MS 2. yüzyıl: RPC IV.2, 2852 (temporary).
- Fig. 5. Eumenia, Nero: RPC I, 3149.
- Fig. 6. Eumenia, MS 3. yüzyıl: RPC VIII, unassigned; ID 20609.
- Fig. 7. Eumenia, Marcus Aurelius: RPC IV.2 1697 (temporary).
- Fig. 8. Eumenia, MS 2. yüzyıl: CNG, EA 250, Lot 226.
- Fig. 9. Attaleia, MS 2. yüzyıl: BNF 168.
- Fig. 10. Myra, III. Gordianus: RPC VII.2, 2240 (temporary).
- Fig. 11. Patara, III. Gordianus Dönemi: RPC VII.2, 2182 (temporary).
- Fig. 12. Apollonia, Marcus Aurelius: RPC IV.3, 7733 (temporary).
- Fig. 13. Kremna, Septimius Severus: Aulock 1979, 1152
- Fig. 14. Kremna, Commodus: RPC IV. 3, 7795 (temporary)
- Fig. 15. Kremna, Caracalla: Hamburg, Auc. 91, Lot 332.
- Fig. 16. Kremna, Geta: S. Paul, Auc.15, Lot 337.
- Fig. 17. Kremna, Elagabalus: CNG, EA, 169, Lot 107.
- Fig. 18. Kremna, Maximus: RPC IV. 5932 (temporary).
- Fig. 19. Kremna, Tranquillina: Peus, Auc. 360, Lot 646.
- Fig. 20. Kremna, II. Philippus: RPC VIII, unassigned; ID 20910.
- Fig. 21. Kremna, Hostilianus: RPC IX, 979.
- Fig. 22. Kremna, Trebonianus Gallus: BM 1979.0101.2477.
- Fig. 23. Kremna, I. Valerianus: Peus, Auc. 378, Lot 1072.
- Fig. 24. Kremna, Gallienus: BNF 386.
- Fig. 25. Kremna, Aurelianus: NAC, Auc. 100, Lot 1318.
- Fig. 26. Kremna, Septimius Severus: BNF 1982.105.
- Fig. 27. Kremna, Trebonianus Gallus: BNF 380.
- Fig. 28. Seleukeia Sidera, Severus Alexander: RPC VI, 5828 (temporary).
- Fig. 29. Seleukeia Sidera, III. Gordianus: RPC VII.2, 2416 (temporary).
- Fig. 30. Seleukeia Sidera, Tranquillina RPC VII.2, 2427 (temporary).

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Hom., II.

Homeros, *Ilyada*, Çev. A. Erhat- A. Kadir, İstanbul, 2010.

Hom. Od.

Homeros, *Odysseia*, Çev. A. Erhat-A. Kadir, İstanbul, 2020.

Hes., Theog.

Hesiodos, *Theogonia*, Çev. S. Eyüpoğlu- A. Erhat, Ankara, 1991.

Modern Kaynaklar

Akar-Tanrıver 2009

D. S. Akar-Tanrıver, *Apollon Klarios Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adaklar*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Alanyalı 2005

H. S. Alanyalı, "Apollon Sidetes", *Synergia*, Festschrift für G. Krinzinger II, Ed. B. Brandt – V. Gassner – S. Ladstätter, 2005, 89–92.

Aulock 1979

H. von Aulock, *Münzen und Städte Pisidiens II, IstMitt, Beiheft 22*, Tübingen, 1979.

BMC Lycia

F. G. Hill, *A Catalogue of the Greek Coins in British Museum, Catalogue of the Greek Coins of Lycia Pamphylia and Pisidia*, London, 1897.

Baydur 1975

N. Baydur, "Die Münzen von Attaleia in Pamphylien, Teil I", *JNG* 25, Münih, 33–72.

Baydur 1976

N. Baydur, "Die Münzen von Attaleia in Pamphylien, Teil II", *JNG* 26, Münih, 37–78.

Cohen 1995

G. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, Berkeley, 1995.

DNP I

F. Graf, "Apollon", DNP I, 863–868, 1996.

Farnell 2010

L. R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, Vol. IV, Cambridge, 2010.

Filges 2015

A. Filges, *Münzbild und Gemeinschaft. Die Prägungen der Römischen Kolonien in Kleinasien*, Bonn, 2015.

Gilliam 1961

J. F. Gilliam, "The Plague under Marcus Aurelius", *AJP* 82, 3, 225–251, 1961.

Gürdal 2007

T. Gürdal, *Anadolu'da Apollon Kültü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Karayaka 2007

N. Karayaka, *Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları*, İstanbul, 2007.

Labarre 2007

G. Labarre, "L'Apollon Propylaios d'Eumeneia et les Theoi Propylaiou", *Scripta Anatolica: Hommages à Pierre Debord*, Ed. P. Brun, Bordeaux, 2007, 283–296.

Lanckoroński 2015

K. G. Lanckoroński, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri II. Cilt, Pisidia*, Çev. S. Bulgurlu-Gün, AKMED, 2015.

Larson 2007

J. Larson, *Ancient Greek Cults, A Guide*, New York, 2007.

LIMC II.1

Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) II.1, Aphrodisias-Athena, Münih, 1984.

Mitchell 1995

S. Mitchell, *Cremna in Pisidia, An Ancient City in Peace and in War*, USA, 1995.

Mitchell 2003

S. Mitchell, "Inscriptions from Melli (Kocaaliler) in Pisidia", *Anatolian Studies* 53, 139–159.

Nollé 1993

J. Nollé, "Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse, Band I. Geographie-Geschichte-Testimonia. Griechische und lateinische Inschriften", *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien* 43, Bonn, 1993.

Parke 1985

H. W. Parke, *The Oracles of Apollo in Asia Minor*, Londra, 1985.

Parker 2023

R. Parker, *Religion in Roman Phrygia, From Polytheism to Christianity*, California, 2023.

Pironti 2021

G. Pronti, "Tanrıların Adları, Lakapları, Epiklësisleri", *Antik Yunan*, Ed. U. Eco. (Çev. L. Tonguç Basmacı), İstanbul, 2021.

RE XXIII.1

G. Radke, Propylaios, *RE* XXIII.1, 835–836, 1957.

Ramsay 1895

W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia: Being an Essay of The Local History of Phrygia from the Earliest Times to the Turkish Conquest*, vol. I-Part I, Oxford, 1895.

Ramsay 1897

W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia: Being an Essay of The Local History of Phrygia from the Earliest Times to the Turkish Conquest*, vol. I-Part II, Oxford, 1897.

RE II.1

Wernicke, "Apollon", *RE* II.1, 1–111, 1895.

RPC I

A. Burnett, M. Amandry, P. P. Ripollès, *Roman Provincial Coinage Volume I from the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC-69 AD) Part I: Introduction and Catalogue*, London-Paris, 2006.

RPC II

A. Burnett, M. Amandry, I. Carradice, *Roman Provincial Coinage Volume II from Vespasian to Domitian (AD 69-96) Part I: Introduction and Catalogue*, London-Paris, 1999.

RPC III

M. Amandry, A. Burnett, *Roman Provincial Coinage Volume III Nerva, Trajan and Hadrian (AD 96-138) Part I: Catalogue*, London-Paris, 2015.

RPC IX

A. Hostein, J. Mairat, *Roman Provincial Coinage Volume IX from Trajan Decius to Uranius Antoninus (AD 249-254) Part I: Introduction and Catalogue*, London-Paris, 2016.

Sallet 1885

A. von Sallet, "Apollo Propylaeus in Cremna", *Zeitschrift für Numismatik*, 12. Band, Berlin, 1885, 363-365.

SNG France 3

Sylloge Nummorum Graecorum, France 3, Cabinet des Médailles, Pamphylie, Pisidie, Lycaonie, Galatie, (E. Levante), Bibliothèque Nationale de la France, Paris, 1994.

SNG Tübingen 4

Sylloge Nummorum Graecorum, Münzsammlung Universität Tübingen IV:Mysien-Ionien, Berlin, 1989.

Şener 2022

H. H. Şener, *Epigrafik, Nümismatik ve Arkeolojik Veriler Işığında Side'de Athena ve Apollon Kültleri*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2022.

Talloe 2015

P. Talloe, *Cult in Pisidia. Religious Practice in Soutwestern Asia Minor from Alexander the Great to the Rise of Christianity*, Leuven, 2015.

Taşlıkloğlu 1963

Z. Taşlıkloğlu, *Anadolu'da Apollon Kült'ü ile İlgili Kaynaklar*, İstanbul, 1963.

Tek 2001

A. T. Tek, "Arykanda Kazılarında Bulunan Bir Myra Sikkesi", Cevdet Bayburtluoğlu için Yazılar/Essays in Honour of Cevdet Bayburtluoğlu, Ed. C. Özgünel – O. Bingöl - V. İdil – S. Doruk – K. Görkay – M. Kadioğlu, İstanbul, 238-243.

Ünal 2014

E. Ünal, *Eumenia Tarihi ve Sikkeleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2014.

Waelkens 1999

M. Waelkens, "Sagalassos. Religious life in a Pisidian town during the Hellenistic and Early Imperial Period", *Les syncrétismes religieux dans le monde méditerranéen antique. Actes du colloque International en l'honneur de Franz Cumont à l'occasion du cinquantième anniversaire de sa mort.* Rome, Academia Belgica, 25-27 Septembre 1997, Brussel-Rome, 1999, 191-226.

Wenrich 1913

O. Wenrich, "Heros Propylaios und Apollon Propylaios", *Athenische Mitteilungen* 38, 1913, 67-72.

Zografou 2010

A. Zografou, *Chemins d'Hecate: portes, routes, carrefours et autres figures de l'entre-deux*, Centre international d'Etude de la Religion Grecque Antique Liège, 2010.

Elektronik Kaynakça

Ars, Au. 100, Lot 1318

Numismatica Ars Classica NAC AG, Auction 100, Lot 1318 (29.05.2017)
<https://www.acsearch.info/search.html?id=3886944> (Erişim tarihi: 19.10.2021)

BM 1979,0101.2477

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coin/14129>

BNF 168

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb417809735>

BNF 380

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb417821963>

BNF 386

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb41782198s>

BNF 1982.105

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb41773918j>

CNG, EA, 169, 107

Classical Numismatic Group, Inc. Electronic Auction 169, Lot 107 (25.07.2007)
<https://www.acsearch.info/search.html?id=387939> (Erişim Tarihi: 19.10.2021)

CNG EA, 250, Lot 226

Classical Numismatic Group, Electronic Auction 250, Lot 226 (23.02.2011)
<https://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=421952|763|226|b4b4b424ce1dfd85f43419f16f7437ab>

Hamburg, Auc. 91, Lot 332

Emporium Hamburg, Auction 91, Lot 332 (11.11.2020)
<https://www.acsearch.info/search.html?id=7520446> = Emporium Hamburg, Auction 87, Lot 388 (12.11.2019) <https://www.acsearch.info/search.html?id=6472920> (Erişim Tarihi: 24.10.2021)

Peus, Auc. 360, 646

Dr. Busso Peus Nachfolger, Auction 360, Lot 646 (27.04.1999)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coin/326489> (Erişim Tarihi: 18.05.2023)

Peus, Auc. 378, 1072
Dr. Busso Peus Nachfolger, Auction 378, Lot 1072 (28.04.2004)
<https://www.acsearch.info/search.html?id=169054> (Erişim Tarihi: 24.10.2021)

RPC III, 2577
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/2577> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.1, 10537 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10537> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.1, 10551 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10551> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.1, 10694 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10694> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.1, 1996 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/1996> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.1, 2488 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/2488> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.1, 3914 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/3914> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.2 1697 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/1697> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.2, 1992 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/1992> (Erişim Tarihi: 14.03.2024)

RPC IV.2, 2852 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/2852> (Erişim Tarihi: 14.03.2024)

RPC IV.2, 9982 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/9982> (Erişim Tarihi: 14.03.2024)

RPC IV.2, 11575 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/11575> (Erişim Tarihi: 14.03.2024)

RPC IV.3, 7733 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7733> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IV.3, 7795 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7795> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VI, 5828 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/5828> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VI, 5925 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/5925> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VI, 5932 (temporary)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/5932> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VII.2, 672
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/7.2/672> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VII.2, 2182
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/7.2/2182> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VII.2, 2240
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/7.2/2240> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VII.2, 2416
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/7.2/2416> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VII.2, 2422
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/7.2/2422> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VII.2, 2427
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/7.2/2427> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VII.2, 2448
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/7.2/2448> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC VIII (unassigned; ID 20609)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/20609> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

RPC VIII (unassigned; ID 20910)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/20910> (Erişim Tarihi: 16.03.2024)

RPC IX, 979
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/9/979> (Erişim Tarihi: 16.03.2023)

RPC IX, 981
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/9/981> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC IX, 982
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/9/982> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC X (unassigned; ID 62620)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/62620> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

RPC X (unassigned; ID 63419)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/63419> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

RPC X (unassigned; ID 63421)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/63421> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

RPC X (unassigned; ID 63425)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/63425> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

RPC X (unassigned; ID 63427)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/63427> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

RPC X (unassigned; ID 63441)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/63441> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

RPC X (unassigned; ID 84527)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/84527> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

RPC X (unassigned; ID 84528)
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/84528> (Erişim Tarihi: 15.02.2024)

S. Paul, Auc. 15, Lot 337
Saint Paul Antiques, Auction 15, Lot 377 (27.01.2018) = Naville Numismatics, Auction 20, Lot339
(2016) <https://www.acsearch.info/search.html?id=6014550> (Erişim Tarihi: 19.10.2021)

FIGÜRLER

Kent →	Apollonia Mordiaecum	Kremna	Klaudio Seleukeia (Sidera)
İmparator/İmparatoriçe ↓			
Lucilla	♦		
Commodus (Caesar)		♦	
Septimius Severus		♦	
Caracalla		♦	
Geta		♦	
Elagabalus		♦	
Severus Alexander			♦
Maximus (Caesar)		♦	
III. Gordianus			♦
Tranquillina		♦	♦
II. Philippus		♦	
Hostilianus		♦	
Trebonianus Gallus		♦	
I. Valerianus		♦	
Gallienus		♦	
Aurelianus		♦	

Fig. 1: Pisidia Bölgesi Apollon Propylaios betimli sikkelerin kentlere ve imparator/imparatoriçelere göre dağılımı.

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 24

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

Fig. 28

Fig. 29

Fig. 30